

ЗАВДАННЯ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ІСТОРІЇ ДЛЯ УЧНІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Косенко Юрій Миколайович,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

ORCID ID: 0000-0003-2723-2031

Researcher ID: A-2452-2019

Scopus Author ID: 57430300900

У статті визначено завдання курсу шкільної історії для учнів з інтелектуальними порушеннями, наголошено на важливості формування елементарних теоретичних знань про минуле нашої країни та формування предметних умінь у школярів означеної категорії. До істотних знань і вмінь віднесено: володіння найбільш важливими фактами з історії України, формування історичних уявлень про найбільш важливі суспільно-історичні події та явища, засвоєння учнями доступних для них історичних понять (конкретно-історичних, загальноісторичних та соціологічних) і знання найвідоміших історичних героїв минулих епох. Підкреслено важливість корекційно-розвиткової складової уроків історії для дітей з інтелектуальними порушеннями як у спеціальних закладах загальної середньої освіти, так і в інклюзивних класах. Запропоновано способи розвитку та корекції сприймання, мислення, уваги, уяви та пам'яті на уроках історії.

Описано шляхи розвитку й корекції мовлення у дітей з інтелектуальними порушеннями на уроках історії. Наголошено на важливості пояснень історичних понять, на багаторазовому промовлянні нових термінів про себе та вголос, на їх запам'ятовуванні, на багаторазовому використанні вивчених понять на різних етапах уроку, закріпленні ігровими методами та прийомами, самостійному поясненні історичних понять з опорою на словник тощо.

Наголошено на важливості розвитку й корекції емоційно-вольової сфери в учнів з порушеннями інтелекту та запропоновані шляхи роботи в цьому напрямі.

У статті зосереджено увагу на виховному потенціалі шкільного курсу історії. Запропоновано дієві методи та прийоми формування в учнів національної самосвідомості, патріотичного виховання, поважного ставлення до представників різних національностей, їхніх звичаїв і традицій, толерантності стосовно представників інших народів, націй, етносів і рас.

Ключові слова: шкільний курс історії, діти з інтелектуальними порушеннями, діти з особливими освітніми потребами, спеціальна освіта, інклюзивне навчання.

Kosenko Yurii. Tasks of school history course for students with intellectual disabilities and ways to solve them

The article defines the tasks of the school history course for students with intellectual disabilities, emphasizes the importance of forming elementary theoretical knowledge about the past of our country and the formation of subject skills in students of this category. Essential knowledge and skills include: possession of the most important facts from the history of Ukraine, the formation of historical ideas about the most important socio-historical events and phenomena, students' assimilation of historical concepts available to them (specifically historical, general historical and sociological) and knowledge of the most famous historical heroes of the past era. The importance of the corrective and developmental component of history lessons for children with intellectual disabilities, both in special institutions of general secondary education and in inclusive classes, is emphasized. Methods of development and correction of perception, thinking, attention, imagination and memory in history lessons are proposed.

The ways of development and correction of speech in children with intellectual disabilities in history lessons are described. Emphasis is placed on the importance of explaining historical concepts, repeatedly saying new terms about oneself and out loud, memorizing them, repeatedly using learned concepts at different stages of the lesson, consolidation with game methods and techniques, independent explanation of historical concepts based on a dictionary, etc.

The importance of the development and correction of the emotional and volitional sphere in students with intellectual disabilities is emphasized and ways of working in this direction are proposed.

The article focuses on the educational potential of the school history course. Effective methods and techniques for the formation of national self-awareness in students, patriotic education, respectful attitude towards representatives of different nationalities, their customs and traditions, tolerant attitude towards representatives of other peoples, nations, ethnic groups and races are proposed.

Key words: school history course, children with intellectual disabilities, children with special educational needs, special education, inclusive education.

Вступ. Згідно з чинним Державним стандартом базової середньої освіти шкільний курс історії належить до громадянської та історичної освітньої галузі. Метою цієї освітньої галузі є розвиток особистості учня через осмислення минулого, сучасного та зв'язків між ними, взаємодії між глобальними, загальноукраїнськими і локальними процесами; формування ідентичності гро-

мадянина України, його активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до прав і свобод людини, визнання цінності верховенства права та нетерпимості до корупції.

За Державним стандартом до обов'язкових результатів вивчення історії учням ставляться такі вимоги:

– мислити історико-хронологічно, орієнтуватися в історичному часі, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями, явищами та процесами, діяльністю людей та її результатами в часі, виявляти зміни і тривалість у житті суспільства;

– мислити геопросторово, орієнтуватися в соціально-історичному просторі, виявляти взаємозалежність розвитку суспільства, господарства, культури й навколишнього природного середовища;

– мислити критично, працювати з різними джерелами інформації та формулювати історично обґрунтовані запитання;

– мислити системно, виявляти взаємозв'язок, взаємозалежність і взаємовплив історичних подій, явищ, процесів, постатей у контексті відповідних епох;

– усвідомлювати власну гідність, реалізувати власні права і свободи, поважати права і гідність інших осіб, виявляти толерантність, протидіяти проявам дискримінації;

– дотримуватися демократичних принципів, конструктивно взаємодіяти з іншими особами, спільнотою закладу освіти, місцевою громадою і суспільством, долучатися до розв'язання локальних, загальнонаціональних і глобальних проблем, усвідомлювати необхідність утвердження верховенства права та дотримуватися правових норм для забезпечення сталого розвитку суспільства [1].

Зауважимо, що перелічені завдання стосуються результатів навчання учнів із нормотиповим розвитком. Школярі з інтелектуальними порушеннями характеризуються некритичністю мислення, стійкими пізнавальними порушеннями, недорозвиненням когнітивної сфери та слабкістю вольової регуляції, що не дає змоги їм повною мірою виконати поставлені завдання.

Матеріали та методи. Для розв'язання поставлених завдань було застосовано: теоретичний метод із метою опрацювання й аналізу наукових джерел, нормативних документів, підручників, методичних посібників і навчальних програм; емпіричні методи: абстрагування й системне моделювання – для визначення завдань шкільної історичної освіти для учнів з інтелектуальними порушеннями, вивчення й узагальнення педагогічного досвіду; спостереження, опитування, експертні оцінки – для перевірки правильності визначених завдань шкільної історичної освіти для зазначеної категорії школярів.

Результати дослідження. Шкільна історична освіта для учнів із порушеннями інтелекту переслідує навчальні, виховні та корекційно-розвивальні завдання.

До навчальних завдань курсу історії належать формування елементарних теоретичних знань про минуле нашої країни та формування предметних умінь, зокрема:

1) володіння найбільш важливими фактами з історії України. Для прикладу, у 7-му класі – це утворення Київської держави у 882 році; Хрещення Русі в 988 році; перша літописна згадка назви «Україна» в 1187 році; поневолення Русі монголами. У 8-му класі – це заснування першої Запорозької Січі в 1553 році; Національно-визвольна війна українського народу під проводом

Богдана Хмельницького в 1648–1657 роках; оприлюднення Конституції Пилипа Орлика в 1710 році, скасування кріпацтва в 1861 році. У 9-му класі – це проголошення Соборності українських земель 22 січня 1919 року; голодомор 1932–1933 років; масові репресії – 1937 рік; німецько-радянська війна 1941–1945 років; проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року та прийняття Верховною Радою Конституції України 28 червня 1996 року;

2) формування історичних уявлень про найбільш важливі суспільно-історичні події та явища. Залежно до змісту історичного матеріалу в дітей з інтелектуальними порушеннями формуються кількісні, локальні (просторові), хронологічні (часові), образні та логічні уявлення;

3) засвоєння учнями доступних для них історичних понять (конкретно-історичних, загальноісторичних і соціологічних);

4) засвоєння національної символіки (як основи національної ідентичності);

5) знання найвідоміших історичних героїв минулих епох. Для прикладу, у 7-му класі – це Кий, Щек, Хорив і їхня сестра Либідь; великі князі Київські: Олег, Ігор, княгиня Ольга, Святослав Хоробрий, Володимир Великий і Ярослав Мудрий; Антоній – засновник Києво-Печерської лаври; Нестор-літописець – автор літопису «Повість минулих літ»; князь Володимир Мономах; князь Данило Галицький. У 8-му класі – це гетьмани Петро Конашевич-Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Іван Мазепа, Кирило Розумовський; кошові отамани Запорозької Січі Іван Сірко та Петро Калнишевський; Тарас Шевченко та Іван Франко. У 9-му класі – це Михайло Грушевський, Павло Скоропадський, Августин Волошин, Сергій Корольов, Ліна Костенко, Василь Стус і президенти України [2; 3; 4].

Щодо практичної складової, то завданням курсу історії є формування у дітей з інтелектуальними порушеннями хронологічних, просторових (картографічних), інформаційних (уміння працювати з джерелами), мовленнєвих (усно та письмово описувати історичні події і явища), логічних (аналізувати, пояснювати історичні факти) умінь.

До хронологічних належать:

1) уміння співвідносити конкретні події з історичними періодами;

2) уміння співвідносити рік зі століттям;

3) уміння визначати послідовність і тривалість історичних подій (за датами);

4) уміння заповнювати хронологічні таблиці.

До просторових (картографічних) належать:

1) уміння знаходити на історичній і сучасній картах потрібні історико-географічні об'єкти;

2) уміння виконувати адаптовані завдання в контурній карті, атласі.

До інформаційних належать:

1) уміння працювати з текстами підручника;

2) уміння працювати з адаптованими історичними документами;

3) уміння працювати з уривками художніх творів на історичну тематику та періодичними виданнями;

4) уміння працювати з ілюстраціями.

До мовленнєвих належать:

1) уміння відповідати на запитання, розповідати про історичні події і явища, пояснювати історичний матеріал;

2) уміння вести записи в зошитах з історії, вести словник історичних термінів тощо.

До логічних належать:

1) уміння визначати причинно-наслідкові зв'язки між суспільно-історичними подіями;

2) уміння виділяти основні ознаки певного історичного поняття;

3) уміння складати план;

4) уміння застосовувати історичні знання та практичні навички в інших навчальних і життєвих ситуаціях (на уроках інших навчальних курсів, у позакласній роботі, у побуті тощо).

Засвоєння школярами з інтелектуальними порушеннями доступних для них історичних понять, розуміння ними часових, локальних, причинно-наслідкових зв'язків, деяких закономірностей суспільно-історичного розвитку здійснюються з урахуванням індивідуальних пізнавальних і психофізичних особливостей кожної дитини. Отже, учитель повинен брати до уваги особливості пізнавальної діяльності учнів і планувати навчальний процес з урахуванням зони актуального та найближчого розвитку кожного школяра.

Для вчителя історії важливо вчити дітей застосовувати здобуті знання і вміння у різноманітних ситуаціях, тобто формувати предметні компетентності. О. Пометун та Г. Фрейман віднесли до предметних компетентностей з історії хронологічну, просторову, інформаційну, мовленнєву, логічну й аксіологічну [5].

Аналіз навчальних завдань шкільного курсу історії для дітей з інтелектуальними порушеннями свідчить про те, що у них можуть бути сформовані відповідні предметно-історичні компетентності, але темп формування та їхня глибина будуть індивідуальними.

Навчання є основним шляхом корекції недорозвитку психіки дітей з інтелектуальними порушеннями, оскільки нерозривно поєднане з вихованням і розвитком і може бути спрямоване також на формування новоутворень особистості дитини. Успішне виконання навчальних завдань можливе лише тоді, коли всі педагогічні заходи спрямовуватимуться на послаблення або подолання психічних і фізичних недоліків учнів із порушеннями інтелекту [6].

Саме тому важливе значення відіграє корекційно-розвиткова складова уроків історії. На цих уроках здійснюється корекція та розвиток пізнавальної діяльності, мовлення, емоційно-вольової сфери, особистісних якостей з урахуванням як типових загальних закономірностей розвитку дітей із порушеннями інтелекту, так і структури дефекту кожного учня.

До корекційно-розвиткових завдань курсу історії належать:

1. Розвиток і корекція сприймання. Діти на кожному уроці знайомляться з різноманітними подіями, явищами, діями, і все це розглядається у безперервному

русі (кожний урок – нова тема), тому історія належить до предметів, де дуже важлива повноцінність сприймання того, що відбувається (без цього не можна усвідомити сутність суспільно-історичного процесу).

Діти з інтелектуальними порушеннями не здатні сприймати історичний матеріал у великих обсягах, тому вчителю потрібно диференціювати матеріал на менші частини і здійснювати їх пояснення з використанням бесіди, уточнювальних запитань, прийомів для закріплення вивченої частини навчального матеріалу.

Для кращого сприймання навчального матеріалу вчителю потрібно проводити попередню словникову роботу, використовувати різноманітні види наочності (ілюстрації в підручнику, репродукції, опорні схеми, таблиці, малюнки крейдою на дошці, макети, аудіо- та відеоматеріали).

Пояснення вчителя повинні бути конкретними, образними, без зайвих другорядних уточнень. Мовлення учителя не повинно напружувати слух, втомлювати своєю гучністю чи монотонністю.

Потрібно пам'ятати, що погано сприймаються і втомлюють зір дрібні та нерозбірливі записи на дошці, нечітка та малих розмірів образна наочність, яку важко розглянути дітям зі своїх робочих місць.

2. Розвиток і корекція мислення. З метою корекції недоліків мисленнєвих процесів у школярів з порушеннями інтелекту вчителю потрібно пам'ятати про те, що такі діти не завжди правильно розуміють навчальний матеріал, тому слід ретельно підбирати історичні факти, враховувати їх кількість і в доступній формі повідомляти навчальний матеріал.

Розвитку та корекції мислення сприятимуть відповіді на проблемні запитання, розв'язання проблемних ситуацій і хронологічних завдань. Дуже корисно задавати дітям запитання типу «Чому...?», «Як ти вважаєш...?», «Знайди різницю...» та інші. Запитання потрібно будувати так, щоб вони сприяли самостійному пошуку відповідей дітьми на основі вже відомої їм інформації та наявних зв'язків. Для цього потрібно використовувати порівняння під час вивчення схожих історичних подій (наприклад, у 7-му класі це можуть бути порівняння діяльності князів Київської держави (Олега й Ігоря, Володимира Великого та Ярослава Мудрого і т. д.); знаходження різниці між католицькою та православною церквами (пізніше між уніатською та православною); у 8-му класі це порівняння запорозьких і реєстрових козаків, життя українців під владою Польщі та Московії; знаходження різниці між гайдамацьким рухом і рухом опришків); у 9-му класі – порівняння діяльності Української Центральної Ради і гетьмана Павла Скоропадського; життя українців у 20–40-х роках під владою Польщі, Румунії та Чехословаччини тощо).

Сприятиме розвитку та корекції мислення у дітей означеної категорії видозміна запитань про той самий історичний факт чи явище. Наприклад, у 8-му класі під час закріплення вивченого матеріалу з теми «Архітектура та живопис козацької України» можна запропонувати учням такі запитання:

- з чого будували житла в козацькі часи?
- з якого будівельного матеріалу (цегли чи дерева) буде міцніший будинок?
- хто будував житла із цегли?
- хто будував житла з дерева?
- чому вони будували саме із цього матеріалу?

Потрібно відзначити, що інертність мислення у школярів заважає їм виокремлювати суттєві ознаки предметів і явищ, на основі яких діти роблять узагальнення. Цей факт значно ускладнює формування у них історичних уявлень і понять. Для подолання цієї проблеми потрібно чітко подавати новий матеріал, обов'язково його закріплювати, наголошувати на нових поняттях, з'ясовувати вже наявні знання у дітей і пов'язувати їх з новим навчальним матеріалом, використовувати ілюстрації, застосовувати навідні запитання тощо [7].

3. Розвиток і корекція уваги. Враховуючи нестійкий характер уваги в учнів із порушеннями інтелекту, учитель історії повинен проводити роботу з її корекції та розвитку. Формування інтересу до предмета, створення на уроці атмосфери доброзичливості сприятимуть підтримці уваги учнів на уроці.

Методисти рекомендують застосовувати такі прийоми з розвитку уваги:

- потрібно прибирати все зайве. І не лише з дошки чи вчительського столу, але й привчати дітей, щоб у них на робочих місцях не було нічого, щоб відволікало їх від виконання завдання;
- змінюйте види навчальної діяльності дітей на уроці;
- урізноманітнюйте джерела інформації (слово вчителя, перегляд відеорізка, прослуховування аудіоматеріалів тощо);
- використовуйте просодичну сторону мовлення: ритм, силу, тембр, мелодію, темп, логічний наголос, дикцію. Ці елементи забезпечують передачу й розуміння емоцій, дають змогу розрізнити смислові нюанси мови. Завдяки використанню просодики вчитель утримує увагу школярів. Варіювання темпу пояснення, висота та гучність голосу, спокійне тихеньке підведення до головної думки змусить учнів прислухатися й не дозволить пропустити важливу інформацію.

4. Розвиток і корекція уяви. Уява дитини розвивається поступово, з накопиченням нею певного досвіду. Усі образи уяви, якими б чудернацькими вони не були, засновані на тих уявленнях і враженнях, які дитина отримує в реальному житті. Потенціал уяви дітей з інтелектуальними порушеннями залежить від обсягу та різноманітності їх досвіду.

На уроках історії в учнів достатньо легко можуть сформуватися неправильні уявлення, адже багато предметів із минулих часів не використовуються в наш час і дітям доволі легко помилитися. Щоб цього не сталося, вчителю потрібно:

- давати точний опис об'єктів, учасників і перебіг історичних подій;
- поєднувати слово вчителя з використанням наочності;

– організовувати тематичні екскурсії до історичних, краєзнавчих, художніх музеїв, історичних місць, пам'яток історії та архітектури, пам'ятників тощо;

– долучати дітей до читання художньої літератури, публікацій періодичних видань на історичну тематику з подальшим коментуванням і бесідою;

– організовувати перегляд телевізійних, художніх, документальних фільмів (або їх уривків) на історичну тематику з подальшим коментуванням і бесідою;

– організовувати зустрічі з учасниками, свідками важливих історичних подій;

– створювати образи на основі словесного опису або неповного графічного зображення.

Перелічені заходи дадуть змогу школярам з інтелектуальними порушеннями накопичити нові зорові образи, уявлення та враження, на які вони в подальшому можуть спиратися.

5. Розвиток і корекція пам'яті. Перед учнями стоїть складне завдання запам'ятати та в потрібний час відтворити інформацію про подію, учасників, місце і час, де і коли вона відбулася. Більшість дітей із порушеннями інтелекту мають тенденцію до швидкого забування навчального матеріалу.

Для розвитку й корекції пам'яті в учнів з інтелектуальними порушеннями вчителю потрібно:

- під час пояснення уникати довгих і складних формувань, які засмічують пам'ять дітей;
- під час пояснення наголошувати на тому, що потрібно запам'ятати;
- під час пояснення вказувати учням, що саме потрібно записати;
- поєднувати слово вчителя з наочністю;
- під час пояснення використовувати просодичну сторону мовлення, емоційно розповідати новий матеріал;
- викладати матеріал за планом (план може бути записаний на дошці);
- записувати на дошці нові терміни, назви, імена історичних діячів, дати;
- проводити первинне закріплення вивченого матеріалу;
- багаторазово повертатися до раніше вивченого навчального матеріалу.

За даними П. Зінченка, вирішальне значення у функціонуванні і розвитку пам'яті має дія людини, тому краще залучати дітей до практичної діяльності на уроці історії [8];

– залучати учнів до самостійного складання плану тексту;

– організовувати відповіді учнів за планом, пам'яткою;

– задавати учням на уроку практичні індивідуальні завдання;

– задавати школярами домашні завдання.

6. Розвиток і корекція мовлення. У дитини з інтелектуальними порушеннями страждають усі її сторони: фонетична, лексична та граматична. У таких школярів до старших класів поступово збільшується пасивний та активний словник, проте зберігається значний дефі-

цит. Бідність словникового запасу в учнів і складність засвоєння ними історичних термінів потребує ретельної роботи на уроці над історичними поняттями, а саме:

- пояснення значення історичного поняття;
- багаторазове промовляння про себе та вголос;
- запам'ятовування;
- багаторазове використання вивченого поняття на різних етапах уроку;
- закріплення ігровими методами та прийомами;
- самостійне пояснення історичного поняття з опорою на словник.

На різних етапах уроку історії доречно проводити бесіди, під час яких формується активний історичний словник. Заздалегідь продумані питання дають змогу сконцентрувати увагу дітей на нових поняттях, встановлюють зворотний зв'язок у процесі засвоєння нового матеріалу, удосконалюють понятійний апарат з курсу. Ефективним прийомом є навідні запитання або запитання з незначною підказкою відповіді. Сприяє розвитку мовлення вимога вчителя відповідати повними поширеними реченнями. Також сприятиме складання (наскільки це можливо) та розгадування кросвордів, складання планів, обговорення прочитаного, пояснення виразів, прислів'їв і приказок (наприклад: «Козак із бідною, як риба з водою», «Краще смерть на полі, ніж життя в неволі», «Висипав хміль із міха, наробив ляхам лиха», «Не журися козаче, нехай ворог плаче»).

Важливо звертати увагу на мовлення вчителя, адже воно є взірцем для школярів. Доцільно вводити чітко відібраний мінімум нових слів та історичних термінів. Не бажано користуватися складними синтаксичними конструкціями. Темп мовлення потрібно міняти залежно від змісту матеріалу.

Слід розвивати й писемне мовлення учнів. Це пов'язане з тим, що на уроках історії діти ведуть записи, складають тестові таблиці, ведуть словникову роботу та виконують невеликі письмові роботи [9].

7. Розвиток і корекція емоційно-вольової сфери. Навчальний матеріал з історії має різноманітний зміст, здатний викликати відповідні емоційні переживання. Діти, вивчаючи минуле нашої Батьківщини, вчаться відчувати радість за перемоги предків та їхні успіхи в економіці й торгівлі, вчаться переживати біль за поразки, репресії, приниження та несправедливість.

За умови емоційного викладення навчального матеріалу з опорою на наочність в учнів виникає власне ставлення до історичних діячів та подій минулих часів, що свідчить не тільки про осмислення навчального матеріалу, а й емоційну реакцію на події минулого.

Як бачимо, уроки історії є важливим інструментом корекції та розвитку особистості дитини з порушеннями інтелектуального розвитку.

У процесі навчання історії реалізуються виховні завдання, серед яких найбільш важливими є формування в учнів національної самосвідомості, тобто усвідомлення дитиною себе як частинки національної спільноти й оцінювання себе як носія національних цінностей, що склалися в процесі тривалого історичного розвитку українського народу. Уроки історії формують

у школярів сукупність поглядів, знань, оцінок, ідеалів, що відображають уявлення про минуле, сучасне й майбутнє нашої країни [10].

Діти з порушеннями інтелекту засвоюють культуру українців, ментальність нашого народу, яка проявляється у працьовитості, дисциплінованості, виваженості, дотриманні традиційних цінностей, релігійної та культурної толерантності.

Курс історії дає великі можливості для здійснення патріотичного виховання на прикладі героїчної боротьби українського народу за свободу та незалежність України в різні епохи.

Учням із порушеннями інтелекту потрібно акцентувати увагу на патріотизмі й моральності діячів визвольного руху, показувати витоки цього патріотизму. Так, символом патріотизму та жертвовності в боротьбі за незалежну Україну є подвиги захисників Русі від набігів кочівників (хозар, печенігів, половців, монголів), звияти козаків у боротьбі з ворогами тогочасної України, героїв Крут, боротьба за волю України повстанців Холодного Яру, діяльність Української Повстанської Армії, спротив дисидентів тоталітарній системі тощо. Ці та інші теми є надзвичайно емоційними, хвилюючими і дають невичерпні можливості для розкриття такої людської якості, як самопожертва в ім'я нації та держави. Проголошення Акта незалежності України відкрило нову сторінку в історії України.

Історія України – це не тільки події, а й історичні постаті. На прикладах життя, діяльності й боротьби за державу українських князів, козацтва, видатних гетьманів Б. Хмельницького, І. Мазепи, П. Орлика; усього українського народу та його видатних представників – Т. Шевченка, І. Франка, М. Грушевського, С. Петлюри, А. Волошина, С. Бандери, В. Стуса, В. Симоненка, Л. Костенко та багатьох інших – учитель має продемонструвати національну гідність нашого народу, його прагнення мати власну державу.

Важливо звертати увагу на волелюбність українського народу, який за останні десятиріччя організував низку революцій («Революція на граніті», «Помаранчева революція», «Революція гідності»), які продемонстрували готовність молодого покоління відстоювати національні цінності, українську державність, орієнтацію на фундаментальні орієнтири світової цивілізації. Учитель у доступній формі повинен пояснити учням із порушеннями інтелекту, що завдяки базовим цивілізаційним цінностям вдалося розмежувати світ диктаторських цінностей євразійства і загальнолюдських цінностей Європи.

Вчителю потрібно акцентувати увагу на тому, що патріотизм в нинішній час проявляється не лише в лавах Сил оборони України із зовнішнім ворогом, не тільки в надзвичайних ситуаціях, але є звичайним станом повсякденного життя кожної людини [11].

Матеріали шкільного курсу історії висвітлюють постійну взаємодію українців з іншими народами. На всіх етапах становлення український народ демонстрував прагнення жити вільно й незалежно, у мирі та злагоді з іншими народами. Учителю потрібно виховувати

у дітей із порушеннями інтелекту поважне ставлення до представників різних національностей, формувати прагнення жити в дружбі та злагоді, поважати звичаї та традиції різних народів, ознайомлюватися з їхньою культурою, проявляти толерантність і повагу до представників інших народів, націй, етносів і рас.

На уроках історії відбувається виховання громадянської свідомості, гідності та честі в гармонійному поєднанні національних і загальнолюдських цінностей, утвердження ідеалів гуманізму, демократії, добра та справедливості. Учитель має домогтися усвідомлення учнями спільності інтересів усіх етносів українського народу в розбудові України, формуванні міжнаціональної толерантності, необхідності розвитку духовної, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури тощо.

Виховання громадянської свідомості в учнів з порушеннями інтелекту є складним завданням, яке повинно здійснюватися протягом усього періоду вивчення історії, у тісному взаємозв'язку з позакласною роботою. Саме плідна комплексна робота сприятиме вихованню в осіб означеної категорії соціальної активності, почуття відповідальності за власні дії.

Шкільний курс історії має великий потенціал щодо морального виховання учнів з інтелектуальними порушеннями. На основі навчального матеріалу вчитель повинен виховувати мужність, чесність, гідність, співчуття, милосердя, доброту, чутливість тощо.

Важливо прищеплювати дітям, розвивати й коригувати в них моральні почуття, переконання та потреби поводити себе відповідно до моральних норм, які діють у суспільстві; прищеплювати духовну культуру українського народу.

Основною метою морально виховання на уроках історії є формування високих моральних якостей особистості, її потреб, почуттів, навичок поведінки.

Одним із завдань шкільного курсу історії для дітей із порушеннями інтелекту є естетичне виховання. Школярі знайомляться з культурою України різних періодів, а саме з усною народною творчістю, театром, музикою, архітектурою та живописом. Учитель знайомить учнів з основними естетичними категоріями («прекрасне» і «потворне», «трагічне» і «комічне») та поняттями (симетрія, пропорційність, гармонія, форма, ритм), формує у них уміння бачити красиве і потворне в мистецтві, природі, житті, людині; вчить дітей давати оцінку з урахуванням естетичних смаків.

Розвитку естетики в дітей зазначеної категорії сприятиме активне використання на уроках історії засобів наочності, використання екскурсій до художніх музеїв, пам'яток архітектури і пам'яників; знайомство з традиціями та звичаями українців тощо.

Актуальним залишається проблема трудового виховання учнів із порушеннями інтелекту на уроках історії. Учитель на історичних прикладах повинен прищеплювати в дітей повагу до людей праці та результатів їх трудової діяльності, виховувати сумління та відповідальне ставлення до праці, розуміння учнями необхідності праці та готовності працювати.

Висновки. Отже, реалізація навчальних, корекційно-розвиткових і виховних завдань курсу історії забезпечує формування в учнів з інтелектуальними порушеннями власного світогляду на суспільно-історичні події минулого та сьогодення, сприяє корекції пізнавальних процесів, мовлення й емоційно-вольової сфери, виховує важливі риси та якості, що дає змогу таким особам успішно соціалізуватися й інтегруватися в суспільство.

Література:

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <http://surl.li/hzzp> (дата звернення: 12.11.2023).
2. Косенко Ю. М. Історія України. 7 клас: підручник для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей. Чернівці : Букрек, 2016. 280 с.
3. Косенко Ю. М. Історія України: підручник для 8 класу спеціальних закладів загальної середньої освіти (F 70). Чернівці : Букрек, 2017. 304 с.
4. Косенко Ю. М. Історія України: підручник для 9 класу спеціальних закладів загальної середньої освіти (F 70). Чернівці : Букрек, 2018. 304 с.
5. Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. Київ : Генеза, 2006. 328 с.
6. Миронова С. П. Олігофренопедагогіка. Компактний навчальний курс : навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно-видавничий відділ, 2008. 204 с.
7. Косенко Ю. М. Становлення та розвиток спеціальної методики навчання історії (друга половина XIX – початок XXI століть) : монографія. Чернівці : Букрек, 2016. 216 с.
8. Психологічні особливості розвитку пам'яті школярів на уроках історії. URL: <http://surl.li/girxp> (дата звернення: 10.11.2023).
9. Гіренко Н. А., Гришин Ю. А., Липа В. О. Методика викладання історії в допоміжній школі : методичні рекомендації. Слов'янськ, 2010. 150 с.
10. Боришевський М. Й. Національна самосвідомість у громадянському становленні особистості. Київ : Беркут, 2000. 63 с.
11. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання на уроках історії. URL: <http://surl.li/gjevс> (дата звернення: 14.11.2023).

References:

1. Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity [State standard of basic secondary education]. URL: <http://surl.li/hzzp> [in Ukrainian].

2. Kosenko, Yu. (2016). Istoriiia Ukrainy. 7 klas: pidruchnyk dlia spetsialnykh zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv dlia rozumovo vidstalykh ditei [History of Ukraine. 7th grade: a textbook for special general educational institutions for mentally retarded children]. Chernivtsi: Bukrek, 280 p. [in Ukrainian].
3. Kosenko, Yu. (2017). Istoriiia Ukrainy: pidruchnyk dlia 8 klasu spetsialnykh zakladiv zahalnoi serednoi osvity (F 70) [History of Ukraine: a textbook for the 8th grade of special institutions of general secondary education (F 70)]. Chernivtsi: Bukrek, 304 p. [in Ukrainian].
4. Kosenko, Yu. (2018). Istoriiia Ukrainy: pidruchnyk dlia 9 klasu spetsialnykh zakladiv zahalnoi serednoi osvity (F 70) [History of Ukraine: a textbook for the 9th grade of special institutions of general secondary education (F 70)]. Chernivtsi: Bukrek, 304 p. [in Ukrainian].
5. Pometun, O., Freiman, H. (2006). Metodyka navchannia istorii v shkoli [Methods of teaching history at school]. Kyiv: Heneza, 328 p. [in Ukrainian].
6. Myronova, S. (2008). Olihofrenopedahohika. Kompaktnyi navchalnyi kurs: navchalnyi posibnyk [Oligophrenopedagogy. A compact training course: a study guide]. Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi derzhavnyi universytet, redaktsiino-vydavnychi viddil, 204 p. [in Ukrainian].
7. Kosenko, Yu. (2016). Stanovlennia ta rozvytok spetsialnoi metodyky navchannia istorii (druha polovyna XIX – pochatok XXI stolit): monohrafiia [The formation and development of a special method of teaching history (the second half of the 19th - the beginning of the 21st centuries): monograph]. Chernivtsi: Bukrek, 216 p. [in Ukrainian].
8. Psykholohichni osoblyvosti rozvytku pamiaty shkolariv na urokakh istorii [Psychological features of memory development of schoolchildren in history lessons]. URL: <http://surl.li/girxp> [in Ukrainian].
9. Hirenko, N., Hryshyn, Yu., Lypa, V. (2010). Metodyka vykladannia istorii v dopomizhnii shkoli: metodychni rekomendatsii [Methodology of teaching history in an auxiliary school: methodical recommendations]. Sloviansk. 150 p. [in Ukrainian].
10. Boryshevskyi, M. (2000). Natsionalna samosvidomist u hromadianskomu stanovlenni osobystosti [National self-awareness in the civic formation of an individual]. Kyiv: Berkut. 63 p. [in Ukrainian].
11. Metodychni rekomendatsii shchodo natsionalno-patriotychnoho vykhovannia na urokakh istorii [Methodical recommendations for national-patriotic education in history lessons]. URL: <http://surl.li/gjevc> [in Ukrainian].